

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО УКРАЇНСЬКУ СОРОЧКУ

Після мови народне вбрання – найвиразніша етнічна прикмета. Коли ми говоримо: українець, узбек, індус, японець, обов'язково хочеться побачити, у що вони одягнені. З-поміж інших народів нам, українцям, можна сказати, пощастило. Ми маємо не тільки цінні музейні колекції, родинні реліквії народного вбрання, але й продовжуємо його виготовляти й любовно носити на свята. Із певністю можна стверджувати, що традиція виготовлення й оздоблення народного одягу в Україні не перервалася. Народний одяг і, зокрема вишиванки, сорочки, рушники та писанки, – це візитівки українців, найкращий подарунок на свято чи сувенір для гостей.

Протягом віків склалися образи народного вбрання, своєрідні в кожному етно-регіоні України і, водночас, такі подібні, спільні для всієї її території. Основними місцевими матеріалами для виготовлення тканини та одягу по всій Україні були коноплі і льон, а також вовна. Для грубших тканин, на мішковину використовували волокно кропиви. І сьогодні у домашньому господарстві ми користуємося кропив'яними мішками, мотузками та линвами з кропиви.

Отож в одній із народних пісень говориться і про це:

Ой, як я піду за нелюба,
Крайте рушнички з ряднички,
А утирочки з кропивочки.
А як піду за милого,
Крайте рушнички з китаєчки ¹,
Сучіть утирочки з тонкого шовку.

Пізніше, з другої половини XIX ст., почали використовувати фабричні тканини (коленкор, перкаль, парусина, байка, ситець, мадаполам, полутабенек, шовк, сатин), які були дуже дорогими порівняно із саморобним полотном. Крамна тканина (купована в крамниці) була ознакою можливості і предметом гордості її власника.

Інколи в піснях трапляються назви дорогих, переважно привозних, «замор-

ських» тканин, що з давніх часів носила козацька старшина.

Оце ж тобі, пане Саво,
Сукна-одамашки,
Що ти нажив, вражий сину,
З козацької ласки.

І в іншій:

Будуть гості сьогодні у мене,
Будуть гості в шовках, в оксамиті,
А ти, нене, в полатаній світлі.

І далі:

Мої гості в золоті, в кармазині,
А ти, нене, в старій кожушині.

В Україні склалася багатовікова традиція вирощування й обробки конопель та льону. Люди добре знали, у яку пору краще сіяти, збирати, мочити, стелити й тіпати їх. А також виникла низка повір'їв, звичаїв та обрядів, пов'язаних із цими процесами, їх суворо дотримувалися господині, боячись накликати немилість «нав'їв». Зокрема, вважали, що сіяти найкраще в п'ятницю чи суботу, несучи в поле насіння в білій хустині. А щоб льон був чистий від бур'янів, на Великдень він не можна було і в руки брати. Бо ж «осот та лобода для льону – біда». У день, коли господиня збиралася слати льон, було заборонено витрушувати бодай що, бо тим можна накликати вихор, який покрутить льон.

Насінням льону і конопель послуговувалися в обрядово-магічних діях. Приміром, на Андрія ²дівчата ворожили на конопляне сім'я, промовляючи: «Андрію, Андрію, я на тебе коноплі сію. Скажи мені правду, з ким ся буду брати». Посівальники на Новий рік ³нарівні з добрим здоров'ям бажали господарям, щоб «росли коноплі під стелю, льон – по коліна». А в південних районах Поділля молода ходила запрошувати на весілля з куклою ⁴льону під пахвою.

Вирощування й обробка цих культур – тяжка й виснажлива праця, яка майже по-

вністю лежала на жіночих плечах. Але навіть і важку працю наш народ виконував з жартами га гумором, як у цій ось пісні:

А вже чужії жінки конопельки сіють,
А моя чепурушка і не думає:
Вона третється-мнетється –
Вона думає, минеться.

Певно, що думає! Старші жінки розказували, як, бувало, не раз ноги зводило судомою, коли вони пізньої осінньої пори босоніж у крижаній воді мочили коноплі. Ось як описав поет Микола Томенко цей довгий-предовгий шлях від тієї дрібнесенької насінини до готової речі у поемі «З трудової книжки матері»: «... здається мені, що мама й досі не може вийти з тієї холодної води... Вже й вечірні сутінки з ярів виповзли, і череда перейшла селом, і запахло димом із вечорових коминів, а мама з поля – і прямо в річку коноплі виймати (вони вже тижнів зо три мокнуть)... Ті коноплі лягли аж в мул, наскрізь простромлені патицями, а зверху ще й камінь важкий ми з мамою поклали. Конопель не видно – тільки запах чути конопляний... особливий... Мама з води вийма коноплі важкі, як той камінь, їх на город ще треба перенести, просушити, і поки дійде до тієї тонісінької ниточки, – стільки роботи, стільки поту! Стільки безсонних ночей! Ті коноплі утрюх не підняти – носить мати. Носить мати. Мокра сорочка, ноги босі, трави у росах, сиві коси... Вечір між вербами. Тиша. Річка зітхнула. Хлюпоче. Ніч зазирає нам в очі. Склали коноплі. Стільки труда! Стікає вода... Дитинство не наближу крізь біноклі, не раз тут переорані сліди, та бачу, як із матір'ю коноплі носили ми під вечір із води... У річку сонце вже котилось боком, іржали у ярах десь лошаки, і в зеленавих вогниках осоки ховалась тінь, що кидали горбки... А мама у зажурі укладала, по шию замочившись у воді, оті сніпочки, що весь вік в'язала, немов літа докупи молоді. О, скільки ж треба, щоб штани пошити із білого цупкого полотна! Оті коноплі вийнять, посушити, об терницю потіпати, потім нам давала мати, щоб ногами м'яли, коли в лежанці тріскотів вогонь... Тоді тріпали, у мички в'язали, гребінка, гребінь, днище – сто безсонь! Крутило нитку потім веретено. А там, дивись, і човник, і верстат».

Справді, «Кузьма-Дем'ян конопель нам'яв, мичок намикав, починок насмикав»⁵, і мати заносить у хату верстат, установлює його поближче до вікна і починає ткати. Краще, м'якіше полотно виходило із чоловічих стебел, так званої плоскіні. Вона тонкіша, і виривається легше, і дозріває раніше, і вимочувати її треба було менше, тільки два тижні. У матірки ж стебло дебелише. Волокно з неї цупкіше і міцніше. З нього було швидше й легше напярсти нитку і виткати полотно, але воно було грубішим від плоскінного. І тому використовували його для пошиття буденного одягу та настільників (скатертей). А з «очосів» (відходів) конопляного волокна пряли валову нитку на грубші рядна, постілки, мішки. «Яка пряжа, так і полотно ляже», – лаконічно пояснює народне прислів'я.

Та найкраще полотно виходило з льону. Його сіяли повсюдно, проте найбільше й найкращі його сорти вирощували на Поліссі, бо льон потребує досить вологого клімату, а найвищі врожаї давав на лісових згарищах. Стебло у нього порівняно тонке й ніжне. Під вітром чи дощем він часто вилягає, що дуже ускладнює вибирання. Тим паче, що «льон не косять, не жнуть, а рвуть». Точніше – беруть, по одній-декілька стеблин вибирають. Готовність перевіряли практичним досвідом. Стебло перегинали через палець, і якщо воно не ламалося, а гнулося, а костриця легко відпадала від волокна, – значить, пора вибирати.

Як і коноплі, льон також вимочували. Проте деякі його тонковолокнисті сорти (лущик, довгунець, простяк) після вибирання розстеляли й на лугах, де він окроплювався рясними вранішніми й вечірніми росами. Це так звана «росяна мочка». І так дозрівав.

Льон оспіваний не в одній народній пісні і не одним поетом. Відома в Україні пісня:

Ой, за гайком зелененьким
Брала вдова льон дрібненький.
Вона брала-вибирала,
Тонкий голос подавала.

Або щедрівки:

Там за лісом за темненьким
Брала Ганя льон дрібненький.
Не так брала, як стелила,
До батенька говорила.

Ще:

Ой на горі льон, льон
В долину схилився.
А у вдови один син
Та ще й не женився.

Ще:

Брала дівка льон, льон
Та ще й конопельки...

А які поетично-образні загадки склав народ про льон!

В чистім полі він росте,
На високих ніжках
в зелених панчішках,
Квіточки блакитні –
Оченьки привітні.

* * *

Йде на літо він у поле,
Сам росте чубатий, голій.
А на зиму йде до хати,
Щоб усіх позодягати.

* * *

На полі я був синенький,
Край води я був біленький,
Опинився в човнику швиденьким,
Потім – під ножем гостреньким.

* * *

За лісом-лісом синенький огонь горить.

Незабутнє враження лишається в кожного, хто бачив, як розкочуються у полі сині хвилі квітучого льону. Поет Микола Вінграновський намалював цю картину у таких рядках:

То що ж косить? Воно ж все сине!
Де льон? Де небо? Де ріка?

Народна творчість донесла до нас відомості про знаряддя обробітку конопель та льону – прядку та інші предмети. Існує чимало повір'їв, пов'язаних із ними. За одним із них, гребінь, днище й веретено подарував людям сам пан Бог. А прядку з колесом придумав чорт.

Веретено в людській уяві уподібнювалося до змія, замовлянням на ньому виганяли хворобу, гострим кінцем його водяти по хворому місцю. Усі знаряддя праці на свято гріх було залишати в хаті, бо в будень робота не йтиме. Перший клубок, який дівчина напряде, треба було кину-

ти у вогонь. Це для того, щоб нитки так швидко прямилися, як вогонь поглинає їх.

З пісень дізнаємося також про знаряддя ткацтва, матеріал, із якого вони зроблені.

Ой виросла сосна –
Будем робить кросна ⁶,
Та будемо ми ткати
Сорочечку тоненьку,
Запасочку біленьку.
Ой, бо збоїч ⁷ лісковий,
А човнок ⁸ яворовий,
А флудець ⁹ лісковий.
Ой, човнок яворовий,
Нема кому цівки ¹⁰ сукати –
Треба Іванка загнати.

Прядіння і ткання – робота довга і нудна, вимагає добрих практичних навичок, багато часу і великого терпіння. Вивести рівну і тоненьку ниточку на волосину – то складна наука. А щоб жінка була такою вправною тонкопряхою, у кожній родині – і заможній, і бідній – мати привчала дочок прясти і ткати змалку, років з дванадцяти.

Небагата я і проста,
Та чесного роду.
Не стижуся шити й прясти
Та носити воду, –
співає Наталка Полтавка.
А ось і в коломийці про те ж:
Тепер хочу погуляти – не пускає мати:
– Ти доросла – сядь за кросна, будеш сама ткати.

* * *

Сідати би вже за кросна та полотно
ткати,
Бо м'ясниці 11 недалеко – треба усе
мати.

У славетній «Енеїді» І. Котляревського цар Латин вихваляє Енеєві свою дочку Лавінію. Маючи намір видати її за такого «парубка моторного», він виставляє не стільки своє багатство, матеріальні статки, скільки її чесноти, які за плечима не носити:

Дочка у мене одиначка,
Хазяйка добра, пряха, швачка.

А напряди треба було багато: усю сім'ю одягнути та ще добре було б і борги полотном повернути. Тому пряла вся жіноча половина сім'ї, як то кажуть, від

старого до малого. Старі бабусі згадують, як «підлітком, бувало, пасеш худобу чи гусей та й прядеш. Заткнеш кужіль¹² за пояс та й крутиш собі веретено». Ото ж і кажуть, що «добра пряха і на скіпку на-пряде». Просто на ходу.

Дівчата й молодиці прями на досвітках і вечорницях.

Упав сніжок на обліжок, бо час йому впасти.

Прийдуть дівки на вечірки та будемо прями, –

співали вони про себе й свою роботу.
Або:

Панна Ганя тонко прями,
Тонко прями – не дрімала.
А батькові на сорочку,
А матері на хусточку,
А сестриці на рушниці.

Старші жінки прями, сидячи довгими осінніми й зимовими вечорами за прядкою чи гребенем¹³ вдома. У хаті вже всі сплять, чути тільки, як миші шарудять по кутках та кужілочка шурхотить, веретенце мерехтить. По сім – по десять годин просиджували вони за роботою, нерідко уриваючи й ночі. Бувало пучки стирали до крові.

Український поет Петро Карманський, видать, добре знав те, про що писав:

Зсіклись пучки, і кров красить
Червоним багром пряжу,
Клеяться вії, дрож млоїть –
Коли ж я трохи ляжу?
Коби хоч ще пасмо!

Чоло горить, у вухах шум,
Півень вже північ піє.
На серце ляг тяженький сум,
По хаті холод віє.
Коби хоч ще пасмо!

І чого тільки не передумає, не згадає жінка про своє життя, куди тільки не майне думкою за цією роботою. Недарма у багатьох побутових піснях та баладах розповідь ведеться від першої особи жіночої статі.

А гуртом жінки, дівчата складали й співали пісні, загадували й розгадували загадки, розказували й слухали про щось страшне, сумне або веселе. Не інакше, як на вечорницях, почув наш славетний

земляк Микола Гоголь сюжети для своїх повістей «Майська ніч» та «Ніч перед Різдом». Під супровід веселої чи тужливої пісні, а то й дотепного жарту швидше спливав час, веселіше крутилося колесо прядки.

Проте в багатьох піснях – нарікання на непосильну працю, бринять жаль і скарги на гірку долю, від яких і в сучасних жінок стискається серце. Нібито кожна із нас сама прями, сама ткала, «сама собі розмишляла»:

Ой, пряду-пряду,
Спатоньки хочу,
Ой, схилю я голівоньку
На білу постілоньку –
Може, я й засну.

Свекруха іде –
Як змія гуде:
Сонливая-дрімливая,
До роботи лінивая
Невістка моя!

Те ж саме – в іншій:

На ганочку кросна ткала,
Чорним пером лист писала,
Чорним пером лист писала –
До матьонки одсилала.
– Ой матьонко-голубонько,
Викуп мене з неволеньки,
Викуп мене з неволеньки –
Із тяжкої роботоньки.
– Я не буду викупляти –
Треба, доню, привикати.
Треба, доню, привикати
На ганочку кросна ткати.

І ткання те міцно вросло в народний побут, стало невід'ємною часткою буття, у якому злилися в єдине поняття і знаряддя праці, і його продукт. По деяких місцевостях кросна – це і верстат, і полотно.

Це мовне явище відбите у вищенаведених пісенних рядках, так кажуть на Поліссі, так само і в Галичині, і на Волині: «Поставила і виткала шовковії кросна».

І ось:

Серед села сосна
У три верхи росла,
Навчи мене, мати,
Й утикати кросна.

А на Сумщині є й село із назвою Кросна. У цій праці, як і в кожній, вирізнялися люди особливо обдаровані. Зокре-

ма, це стосується ткацтва, де є складний, тонкий момент – навивання основи. На Волинському Поліссі побутує прислів'я: «Не дай мене, мати, заміж, де затикають, а де посередині тчуть». Чому так? А тому, що там, де затикають, господиня вміє й виконує складнішу роботу, вона буде вимогливішою й прискіпливою до невістки. А, по-друге, тому що робити будь-який початок узагалі важче, складніше, а надто навити основу для ткання серпанкового полотна. Для цієї справи запрошували визнану майстриню, яка розпочинала роботу рано-вранці у добре нагрітій хаті, щоб нитка не була вологою, а то буде кошлатитись і рватися. За народним повір'ям, не бажано, щоб за цією роботою спостерігало стороннє око. Під час навивання основи жінки звичайно хвилюються, турбуючись, як то воно вийде. Проткавши рядів кілька, майстриня могла передати цю роботу вже іншій ткалі. Тонко наряджена нитка потребує особливо обережного, делікатного поводження з нею під час ткання: треба, щоб човник бігав легенько, а ляда ледь-ледь притиснула нитку до нитки. Тоді й спливає з кросен легке, як повітря, тонке та прозоре, аж світиться, полотно. Отой чарівний, як казка, схожий на марево поліський серпанок, через який можна розглядати навіть найдрібніші предмети.

Зняте з кросен виткане полотно полощуть і сушать не менше трьох разів, щоразу прасуючи на витягнутих руках ще вологе полотно галом (скляною кулею) і якнайрівномірніше розрівнюючи ним нитки. Багато треба потрудитися, щоб виготовити серпанок. І, природно, виникає запитання: «Чому жінки із села Крупового, що на Рівненщині, і сьогодні тримають у хатах верстат (інші місцеві назви: кросна, сохи, панара, став)?». Адже зараз, здається, доволі є в крамницях різної тканини. У відповідь можна почути скрізь одне: «Любимо свій серпанок. Любимо його виготовляти – от і все». Люблять, бо це високе мистецтво місцевих ткачів. Воно формувалося віками. Останнім часом накопичилося досить багато наукових свідчень про те, що ткацтво було відоме нашим пращурам вже три-чотири тисячоліття до н. е., тобто це ремесло знали вже трипільці. Воно оспіване в давніх-прадавніх календарно-обрядових піснях, веснянках:

Ой серед села – нова світлонька,
А в тій світлоньці – тисові столи.
За тими столами – самі ткачове:
Роблять завоюєць чесній газдині.

* * *

Ой, веснонько-весно,
Що ти нам принесла?
Молодицям по серпаночку,
Щоб ходили на весняночку.

З давніх-давен на Україні-Русі жінки носили з серпанкового полотна рушничко-подібний головний убір – намітки (інші місцеві назви: перемітка, завій, завивало, сповивало, плат, обрус, рантух, нафрама). А також шили святкові і, особливо, весільні сорочки.

На Рівненщині серпанком називали весь комплект: сорочка, спідниця, фартух, намітка. Одягнена у такий легкий, прозорий костюм молода жінка виглядає, як біла хмаринка на блакитному небі.

Тож у весільній пісні так і співається:

Їде князь додому –
Везе собі паняночку
У білому серпаночку.

У посаг (придане) молодій давали батьки і дарували родичі на весіллі багато полотна і різних його гатунків. По кількості полотна судили про майновий стан жінки і її сім'ї. В одній із пісень дівчина з гордістю відказує парубкові:

А я не панна – я господиня:
У мене полотен повная скриня.

Полотнами торгували на ярмарках, їх міняли на інші товари, дарували на церкви та монастирі, сплачували податки. А можна було й піднести гостинець або заплатити за оренду полотном чи прядивом, як ось показує це І. П. Котляревський в «Енеїді»:

«Поблизь троянська кочовання
Був на одльоті хуторок.
Було в нім щупле будовання.
Жила Амадина ¹⁴ там нянька.
Вона щотижня Латинові
...давала чиншу ¹⁵ до двора:
Льняної пряжі три півмітки,
Серпанків вісім на намітки
І двісті валяних гнотів ¹⁶».

Українські полотна були дуже якісні, вони мали добру славу далеко за межами України. Багато галицьких полотен виво-

зили в Угорщину, Волощину¹⁷, Туреччину, а також на вітрильники в такі морські країни, як Голландія, Португалія, Швеція.

Ще в минулому столітті княгиня Баратинська, що мала у власності села на Черкащині, свої полотна постачала у Францію на пошиття натільної, постільної та столової білизни. У неї було 100–120 пряль і ткаць, які дуже тонко пряли, і ткали надзвичайно якісно без жодного вузлика. Речі із такого «шовкового» льону так і називали: панська сорочка, простирадло, рушник чи скатерть. Виготовлені із тонкої льняної тканини, дванадцятки, а то й вісімнадцятки¹⁸, вони справді, як шовкові, аж порсають у руках.

На Сході льняні тканини вважали священними. Знайдені у древньоєгипетських пірамідах мумії, як виявилось, були сповиті тонкими льняними бинтами та загорнуті у льняні тканини. Вони пролежали в саркофагах тисячоліття і не згнили, не зітліли, не струхли.

Причина в тому, як вважають учені, що в волокнах льону накопичується кремнезем, який запобігає цим руйнівним процесам. Римський поет Апулей писав про льон: «Одна з найчистіших рослин, один з найкращих плодів землі, використовується не тільки для верхніх і спідніх нарядів благочестивих жерців, а й для покриття священних предметів». «І надіне священник льняну свою шату і льняне спідне зодягне на тіло своє...», – сказано в древній книзі Левит.

Виткане полотно вибілювали ще до пошиття, взимку – на морозі й сонці, а весною і влітку – на сонці й воді.

Як сорочечку витчемо,
Де ж її убілимо?
Коло ставочка
Коло глибокого, –

засвідчує весільна пісня. Але не тільки. Довгі сувої полотна жінки розстеляли на березі річки, на левадах, по споришу на вигонах і дворах, а то й просто на тинах, або по стерні скошеної ниви. Потім час від часу змочували їх, притоптуючи полотняні стіжки ногами у мілку воду або хлюпаючи на них водою із відра. Це залюбки робила дівчора.

Вибілювання – найулюбленіша й найбажаніша робота в процесі виготовлення сорочки. І можна зрозуміти оте чекання жінок, коли після надокучливої хатньої

роботи, нудного й монотонного прядіння протягом довгої зими вони зможуть вибратися нарешті на повітря, на природу. Під час цієї роботи вони мали змогу поспілкуватися між собою, похвалитися, хто й скільки напрям та наткав, що вишив або справив за зиму з одягу, обмінятися цікавими сільськими новинами і в такий спосіб відпочити. На все життя залишалися в них у пам'яті живі картини, коли якогось сонячного літнього дня гурт жінок у підтиканих сорочках зі сміхом та жартами розстеляв на малих водах по смарагдовій траві білі полотняні дороги. Саме ці життєві спогади, змотані в тугі сувої пам'яті, надихнули поетесу Ірину Сенік на віршові рядки:

Розгортаю життя,
Як сувій полотна.

А художнику Костянтиніві Трутовському – сюжет для відомої картини «Білять полотно». Ці реальні картини, узагальнені й переосмислені, з часом піднялися до високохудожніх поетичних образів у народнопісенній творчості, де біль – це ще тільки вибілене волокно, і вже спрядена та вибілена нитка, і виткане полотно, це і спосіб (техніка) шиття і, нарешті, сама сорочка.

Мала нічка-петрівочка,
Та не виспалась наша дівочка.
Усю ніч не спала – біль сукала.
По горі ходила – біль білила
Та до тої білі говорила:

Ой, біле ж моя тонесенька,
Кому ти будеш вірнесенька?
Чи я тебе, біле, не білила?
Чи я тебе, біле, не золила?
Я над тобою, біле; ізниділа
І всю петрівочку просиділа.
А я тебе, біле, шануватиму –
На великий празник надіватиму.

Білосніжного відтінку набувало полотно і вироби з нього поступово в процесі носіння, а затим прання і зоління¹⁹. І тоді можна було порадіти – полюбуватися на свою роботу:

Біле моя тонка, біле,
Як я тебе убілила!

Полотно, як і весь одяг, час від часу провітрювали – як влітку, так і взимку.

Особливо перед Великоднем, у чистий (білий) четвер. Тоді можна було бачити по дворах своєрідні виставки ткацтва, народного одягу і вишиванок.

Німецький мандрівник Йоганн Георг Коль записав свої враження від подорожі Україною 1838 року: «Українці живуть в охайних, завше підтримуваних у чистоті хатах, які начебто усміхаються до тебе. Господині не задовольняються тим, що щосуботи миють їх, як це роблять і голландці, але й ще раз на два тижні білять житло. Від того хати на Україні виглядають вельми чепурними, немовби свіжовибілене полотно».

Можна було бачити по українських садибах також

І ставок, і млинок,
І вишневенький садок.

Наші люди споконвіку чудово оздоблювали всі предмети хатнього вжитку, а особливо народний костюм. Як у всіх народів, так і в нас, народне вбрання – це мистецтво. Усі складники народного костюма позначені фантазією його творців. Їм притаманна функціональність, вони позбавлені штучності. У численних народнопоетичних творах є відомості про те, як жив народ, чим користувалися люди в побуті, як одягалися та як цінували й берегли одяг, розкрито назви окремих предметів костюма. Ось тільки кілька прикладів.

Ой, мамцю моя,
Люблю Гриця-ковалю.
Я до печі – він за плечі:
«Чепурушко моя!».

* * *

Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках.

* * *

У сусіда хата біла,
У сусіда жінка мила:
Ніжки білі, невеличкі
Ще й червоні черевички.

Шевченкова Настуся проситься у сотника:

Якби пустили на музики,
То я б кісники заплела,
Наділа б жовті черевички,
Червону б юпку²⁰ одягла,
Заквітчала б барвінком коси...

А це Яків Щоголів, український поет позаминулого століття:

Одяглася як міщанка:
У кораблик²¹ і керсет²².

Особливо часто згадується коштовний одяг у піснях величальних, весільних та обрядово-вітальних:

Ой, у город Лебедин
Їхав Іван молодий,
Під ним кониченько вороний,
На йому жупан²³ голубий,
На йому шапка боброва,
З боку хустка шовкова.
А ще ось у шедрівці:
Чи дома, дома пан господар?
Щедрий вечор на святий вечор!
Ой, сидить дома по кінець стола.
На нім шуба соболева,
А шапочка королева.

Природно, що гарно вбиратися завжди особливо любила молодь. Це відображено в безлічі пісень, зокрема в піснях танцювального характеру, яких приспівували до танцю:

А я дівка між дівками –
Черевички з підківками.

* * *

А у того джигуна²⁴
Вишивані рукава,
А у мене, молоді,
Вишивані подола.
Зелена юпка,
Червона запаска –
Люби мене, джигуне,
Коли твоя ласка.

* * *

Черевички мої – носи вистрочені:
Не хотіла танцювать – самі вискочили!
Або:
Якби мені фартух білий,
Три разки намиста,
То була б я одній жінці
На славу невістка!

Фартушину сама зшию,
Намиста добуду –
Таки отій одній жінці
Невісткою буду!

* * *

Ой, мамо, люблю Гриця,
Люблю Гриця-чорнобривця:

Сива шапка до лица,
Люблю Гриця-молодця!

Отже, невіддільна сорочка від людини, як її друга шкіра, як чарівна аура, що оповиває людину протягом усього її земного життя, від народження і до смерті.

Примітки

- ¹ Шовк китайський.
² Релігійне свято на честь апостола Андрія Первозванного, 13 грудня за н. ст.
³ Новий рік збігається зі святом Василя Кесарійського, 14 січня за н. ст.
⁴ Кукла – міток.
⁵ День ангелів-охоронців Кузьми та Дем'яна буває пізньої осені, 14 листопада за н. ст. Коноплі спочатку оббивають на терниці, обминають ногами від костриці – верхньої «кори». Очищене від костриці волокно в'яжеться у мички, з яких потім висмикується і прядеться нитка на веретено в починки.
⁶ Ткацький верстат (діалект).
⁷ Деталь ткацького верстата.
⁸ Деталь ткацького верстата.
⁹ Деталь ткацького верстата.
¹⁰ Деталь ткацького верстата.
¹¹ Період року від Різдва (7 січня) до запусків, коли церквою дозволялося одружуватися і гуляти весілля.
¹² Кругла паличка з потовщеною «голівкою» вгорі, за яку прив'язувалася мичка волокна.
¹³ На нього насаджували мичку, з якої сукли волокно і сукали нитку.

¹⁴ Дружина царя Латина.

¹⁵ Оброк, плата.

¹⁶ Вузька стрічка з грубого, валового полотна, яка, вмочена в олію, горіла в лампадці.

¹⁷ Італія, Румунія.

¹⁸ Так називали гатунки полотна – залежно від кількості поздовжніх ниток основи, натянутих на верстаки. Чим тонше потрібно було полотно, тим більша кількість тонших ниток набиралася на основу.

¹⁹ У воду опускали полотняну торбинку (частіше всього це був рукав старої сорочки) з деревним попелом (а ще краще із гречаної соломи) і кип'ятили її. Вода від попелу ставала лужною, дуже м'якою, аж милилась. У спеціальну дерев'яну бодню «складували» попередньо випрану білизну і заливали лужним окропом, пригнітивши її зверху сильно розігрітим каменем. Зверху бодню закривали кришкою і залишали до повного охолодження. Так повторювали 2-3 рази. Білизна дезінфікувалася і вибілювалася в такий спосіб.

²⁰ Верхній весняно-осінній (демисезонний) плечовий одяг.

²¹ Головний убір, капелюшок у вигляді човника.

²² Плечовий одяг без рукавів зі складами (фалдами, вусами) ззаду, який у XIX ст. – першій половині XX ст. носили дівчата й жінки на Середній Наддніпрянщині та Слобожанщині.

²³ Багатий верхній теплий одяг, частіше хутрянний, критий дорогим англійським сукном.

²⁴ Джигун – бідовий і веселий молодий парубок, легінь.

Продовження статті див. у наступному випуску